

РОЗДІЛ II. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111.09:274-1

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-1-29>

ЕКСПЛІКАЦІЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДОГМАТИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕТАФІЗИЧНОЇ ЛІРИКИ XVII СТ.

Безруков А. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології та перекладу

Дніпровський національний університет залізничного транспорту

імені академіка Всеволода Лазаряна

вул. Лазаряна, 2, Дніпро, Україна

orcid.org/0000-0001-5084-6969

dronnyu@gmail.com

Ключові слова: *метафізична поезія, Абсолют, релігія, християнство, трансперсональний досвід, афектація, теологічний вимір.*

Артикулювання питань у вираженні релігійної проблематики у поетикальному дискурсі завжди вимагає залучення широкого літературного та літературознавчого контексту. Європейське бароко, у межах якого відбувалося становлення «метафізичної школи» в Англії, вирізняється серед інших типів культури й художніх систем, зокрема, потужним впливом філософсько-теологічної парадигми кінця XVI – початку XVII ст. на уявлення тогочасної людини про світоустрій і зрештою на творчі інтенції митців. Теократизація суспільної думки відбивається на художньому рівні та маніфестує на сторінках складних і вишуканих творів метафізиків. Мета роботи впливає зі спроби акцентуалізації релігійного досвіду та вираження християнського догматизму у художньому вимірі метафізичної лірики. Методологія дослідження поєднує концептуальні стратегії лінгвостилістичного, герменевтичного, імагологічного аналізу, культурно-історичного методу та методу експлікації. Показово, що конфесійна боротьба та державна політика Англії сприяли виявленню у поетичному тексті метафізичного як особливої категорії, що імпліцитно фіксує прагнення до істинної релігійної віри та абсолютизації християнського ідеалу. Релігійна проблематика у метафізиків постає певною призмою, крізь яку аналізуються та сприймаються всі аспекти людського буття, а ідеологічна християнізація поезики приводить до трансформації творчої свідомості. Резюмуючи, що літератори «метафізичної школи» свідомо присвячують своє життя духовним пошукам, вбачаючи у поезії інструмент пізнання й прославлення Бога, наголосимо на вишуканості художніх форм і засобів відображення результатів цих пошуків у поетичній тканині метафізичних творів. Спроба окреслити межі суто релігійної лірики та метафізичної поезії, здійснена у презентованій розвідці, вкотре демонструє умовність цих меж. Поетизація трансперсонального досвіду, що означає надособистісну сутність свідомості людини й корелює з поняттям власне метафізичного – надматеріальною сутністю буття, сприяє створенню універсальної образності для експлікації християнської догматики у поетикальному вимірі метафізичних пасажів.

REPRESENTATION OF CHRISTIAN TENETS IN THE SEVENTEENTH-CENTURY ENGLISH METAPHYSICAL POETRY

Bezrukov A. V.

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at Philology and Translation Department

Dnipro National University of Railway Transport named after Academician Vsevolod Lazarian

Lazarian str., 2, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5084-6969

dronnyy@gmail.com

Key words: *metaphysical poetry, Absolute, religion, Christianity, transpersonal experience, pretentiousness, theological dimension.*

Studying religious matters in poetic discourse always requires the involvement of large literary material. European Baroque, within which the metaphysical school in England was formed, is distinguished among other types of culture by the considerable influence of the philosophical and theological paradigm of the late 16th – early 17th centuries on the ideas about the world order and creative intentions of writers. The theocratisation of social conscience is reflected at the artistic level and manifests itself in the Metaphysicals' sophisticated works. The purpose of the study is to emphasise the religious experience of the poets and Christian tenets in the artistic dimension of metaphysical poetry. The methodology combines the conceptual strategies of linguistic-stylistic, hermeneutic, imagological analysis, cultural-historical methods, and explication one. The holy wars and national policy of England contributed to the manifestation of the metaphysical as a principal concept which implicitly includes the desire for true faith and absolutizing the Christian ideal. Religious matters in the Metaphysicals' works rise to be pivotal ones. All the aspects of human existence are analysed and perceived through the lens of religion. The ideological Christianisation of poetics leads to the transformation of creative thinking. Concluding that the authors of the metaphysical school consciously dedicate their lives to spiritual reflections, seeing poetry as a tool for knowing and glorifying God, we emphasise the sophistication of the stylistic devices for depicting those reflections in their poetry. The attempt to draw a line between religious verses and mere metaphysical ones shows the conventionality of this line. Poeticising transpersonal experience, which means the suprapersonal essence of human consciousness and appears to be relevant to the very notion of the metaphysical – the supersubstantial essence of being, contributes to the creation of universal imagery for representing Christian tenets in the metaphysical dimension.

Постановка проблеми й аналіз останніх публікацій. Одним із найбільш визначальних епізодів англійської історії у період переходу до Нового часу була Реформація, під впливом якої релігійна проблематика у країні XVI – першої половини XVII ст. вийшла на передній план не лише у суспільно-політичному житті, але й у художньому світобаченні доби. Звернення до цього ракурсу дослідження дає змогу краще зрозуміти спосіб мислення англійців із властивою їм тогочасною світоглядною парадигмою, коли найрізноманітніші проблеми суспільного життя як звичайні люди, так і творчі особистості осмислювали крізь призму релігійних понять і установок, образності й символіки [18].

Цю тенденцію, безумовно, слід пов'язувати з небувалим сплеском зацікавленості Святим Письмом, чому передувало опублікування у 1525 р. перекладу Нового Заповіту протестантським реформатором Вільямом Тіндейлом (William Tyndale, 1494–1536), що дало змогу всім бажаючим ознайомитися з текстом Біблії [17].

Ці події тією чи іншою мірою поступово приводять до теократизації суспільної думки. В атмосферу несамовитої релігійності потрапляють також поети «метафізичної школи», тому чи не найяскравішою характеристикою англійської метафізичної поезії XVII ст. є її занурення у християнську релігійну філософію, що постає тією основою, яка уможливорює вписування власних

сакральних уявлень про витоків світоустрою у поетичну тканину метафізичних творів. Пережитий духовний досвід актуалізує особливий спосіб бачення довколишнього світу, що увиразнюється у художніх практиках поетів.

Показово, що майже всі автори «метафізичної школи» у той чи інший період свого життя потерпали від серйозної духовної кризи, викликані суспільно-політичною та історичною ситуацією у тогочасній Англії. Зокрема, Джон Донн (John Donne, 1572–1631) від самого дитинства виховувався у католицьких традиціях, що, однак, не завадило йому звернутися до протестантської віри; родинам Ендрю Марвелла (Andrew Marvell, 1621–1678) і Річарда Крешоу (Richard Crashaw, 1613–1649) імпонували пуританські ідеї, батько останнього був проповідником, тому до певного часу у Р. Крешоу не виникало вагань щодо релігійних преференцій, на відміну від Е. Марвелла, який ледь не звернувся до католицької віри. Втім, кожен із них так чи інакше зупинився на англіканському віросповіданні. Дослідники впевнені, що саме конфесійна боротьба та державна політика Англії XVII ст. сприяли маніфестації власне метафізичного у поетичному тексті, оскільки митці вбачали у цій особливій категорії перехідну ланку до істинної релігійної віри і прагнули абсолютизації християнського ідеалу поза рамками окремих конфесій [2; 6; 24]. Зі всієї «метафізичної школи» хіба що Джордж Герберт (George Herbert, 1593–1633) ніколи не відчував релігійних вагань між католицизмом і протестантизмом, а від самого початку був відданий Англіканській церкві [16].

Втім, перш ніж вдаватися до аналізу теологічного контексту і християнської догматики у поетичній картині світу метафізиків, слід вкотре спробувати окреслити межі суто метафізичної поезії та релігійної лірики, що є непростим завданням для сучасної філологічної науки, оскільки ці відмінності, з одного боку, вирізняються певною умовністю та амбівалентністю, а з іншого боку, вимагають залучення широкого літературного та літературознавчого контексту.

Цілком очевидно, що механічно релігійну поезію не можна прирівняти до метафізичної, хоча деякі дослідники дотримуються подібної стратегії. Зокрема, О.О. Іконнікова пише: «Якщо той чи інший текст релігійний, то він автоматично і метафізичний» [6, с. 11]. З цим важко погодитися, хоча б через певну розмитість поняття метафізичного, застосовуваного авторкою. На тому, що взаємини між метафізичною та релігійною поезією далекі від тотожності, наголошує О.І. Половинкіна, заперечуючи вищенаведену сентенцію [7].

За визначенням Х. Гарднер, релігійні вірші так чи інакше пов'язані з одкровенням і відгуком на нього [21]. Водночас у поезії метафізиків віра зану-

рюється, за виразом А. Тейта, у «хаос нового досвіду» [20], створюваного грою «гострого розуму». Цьому сприяють дві важливі особливості релігійного світобачення XVII ст., такі як поєднання віри з інтелектуальним, теологічним змістом та специфіка протестантської типології, яка занурювала життя особистості у контекст священної історії, уможливаючи усвідомлення священних подій як моментів приватного життя, що співвідносяться з культурним досвідом та сьогоденним буттям людини. Завдяки цьому метафізична дотепність стає надбанням релігійної лірики, формується так звана благочестива поезія, у якій індивідуальність перебуває у напруженому єднанні з обмеженнями, накладеними жанром релігійної поезії [7, с. 115].

Цікавим і цілком продуктивним видається те розрізнення поезії, пов'язаної з релігією, яке пропонує О.О. Сєдакова. Дослідниця вважає за потрібне розрізняти поезію релігійну, підпорядковану певним канонам і доктринам, та «поезію віри» [9, с. 219], яка містить духовний і душевний досвід, навіть формально цього не декларуючи. Саме ця якість підкреслюється як дистинктивна ознака поезії метафізичної. Тоді стає очевидним той зв'язок, який крізь століття поєднує Джона Донна та Френсіса Томпсона з його шедевром християнської містичної лірики *The Hound of Heaven*, Джерарда Гопкінса і *The Wreck of the Deutschland*, Йосипа Бродського. Показово, що майже сучасники два Джони – Мільтон і Донн – релігійні, віруючі митці, які можуть являти приклади реалізації різної творчої програми: релігійна поезія Мільтона та «поезія віри» метафізика Донна.

Аналізуючи відмінності такого кшталту, О.П. Яковина наголошує на тому, що релігійні вірші, у яких закладено міркування про церковну догматику, теологічні істини, завжди звернені у бік моральних категорій і безпосередньо пов'язані з «жанром проповіді або позначені адораційним патосом». Водночас у метафізичній поезії першорядним постає функціонування духовних законів у земному вимірі, тобто пізнання «механізмів <...> виявлення Бога в нашому житті». У ній використовуються образи, побудовані за методом інтелектуальних аналогій, які через спостереження навколишнього світу актуалізують відчуття й пізнання «способів і форм дії Бога, що й виявляє парадигму буття» [14, с. 123].

На молитовність як іманентну рису релігійної лірики вказує Б.В. Ткач, констатуючи, що «саме молитовний пафос створює комунікативну ситуацію через ліричного героя між реципієнтом та Абсолютом» [10, с. 95]. Водночас актуалізація питання спорідненості молитовного та медитативного приводить до цілком закономірного висновку про те, що у художньому вимірі медитація постає лише другорядним елементом молитви [Ibid.], тоді

як метафізична поезія вирізняється майже обов'язковою наявністю медитативного плану.

Студіюючи релігійну лірику, вважаємо важливим врахування синкретичної форми первісно-генетичного зв'язку релігії та мистецтва слова, позаяк у такому разі втрачає актуальність дискусійне питання про те, що було першим – релігія чи поезія, оскільки в умовах синкретизму поетичність постає не засобом, яким послуговується релігія, а єдиною можливим способом оприявлення релігійного почуття [10, с. 96]. Остання теза якнайкраще співвідноситься зі світоглядними принципами перших поетів-метафізиків в Англії, які розглядали поетичну творчість як засіб прославлення Бога, наближення до Абсолюту, занурюючи власні вірші в атмосферу релігійної афектації того часу й наповнюючи їх сакральним змістом.

Мета розвідки полягає в акцентуалізації філософсько-теологічних поглядів, релігійного досвіду та християнського догматизму в естетико-поетикальній картині світу англійських метафізиків XVII ст.

Методологія дослідження вибудовується на поєднанні лінгвістичного, герменевтичного, імагологічного аналізу, а також залученні культурно-історичного методу та концептуальних підходів методу експлікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Жорстокі релігійні протистояння змусили Європу XVI – початку XVII ст. здригнутися від ненависті й лютої «служителів церкви», які мали б нести й прославляти істинну віру та мир. Неспроможність досягти згоди між лютеранами й кальвіністами ще більше послабила хиткі позиції протестантів. Прагнення створити єдиний союз для боротьби з католицизмом лише посилювало розкол між ворогуючими, що призвело до виникнення серед протестантів чималої кількості рухів, громад і вірувань, які значно відрізнялися поглядами щодо устрою церкви й тлумачення Біблії. Особливо широких масштабів ці тенденції набували в Англії.

Епоха європейського бароко, у межах якої відбулося становлення «метафізичної школи», вирізняється серед інших художніх систем, зокрема, тим, що тогочасні уявлення про світоустрій, буття людини і зрештою творчі інтенції митців були глибоко вписані у філософсько-теологічний контекст доби. Трансформація і теократизація суспільної думки відбивається на художньому рівні у вишуканих творах метафізиків.

Релігійна ажитация докорінно змінювала спосіб мислення тогочасної людини і впливала на сприйняття довколишньої дійсності. Маніфестація теологічного світобачення простежується у філігранно виписаних рядках однієї з найменш досліджених поезій Дж. Герберта *Mortification*, де ліричний герой благає Господа навчити (“instruct” – наказовий спо-

сіб дієслова) людину правильно підготуватися до переходу в інший вимір, аби гідно прийняти свій відхід: *Yet, Lord, instruct us so to die, // That all these dyings may be LIFE in DEATH* [22, с. 99].

Симптоматично, що останні слова цієї поезії – *LIFE & DEATH* – скрай точно визначають провідний тематичний імператив не лише метафізичної лірики, але й усієї барокової літератури. Звернення тогочасних авторів до одвічної теми *ЖИТТЯ/СМЕРТЬ*, що у бароковій свідомості постає єдиним і нероздільним планом художнього сприйняття, очевидно, зумовлюється особливим світовідчуттям митців XVII ст., посиленою увагою до найпотаємніших почуттів, невизначеністю земного буття, у якому людина була зайнята пошуками духовного спасіння, відновленням сакрального зв'язку з Абсолютом. Саме через трактування цієї теми відбувається художнє осмислення інших поетичних констант барокової (метафізичної) творчості, зокрема *ЧАСУ, ВІЧНОСТІ, ВІРИ, БОГА, ЛЮБОВІ*.

Втім, життя – і як форма існування матерії, і як поетична категорія – у його буденних виявах майже не цікавить барокових авторів; навпаки, у своїх творах вони прагнуть трансформувати реальність за допомогою власної уяви. Життя динамічне, рухливе й непередбачуване, закладена у ньому здатність до безперервного розвитку визначає його і визначається ним. Однак життя може не бути просто хаотичним рухом у темну безодню, безладним існуванням у драматичному безвір'ї, яким його уявляла людина бароко – треба лиш відновити втрачений зв'язок із Небом. Саме тому перше покоління англійських метафізиків присвячувало життя духовним пошукам, наслідком яких поставали складні за художнім оформленням та змістовим наповненням твори.

Тотальна розгубленість і збентеженість в умовах глобальної духовної кризи знаходить своє вираження, зокрема, у художньому поєднанні несполученого. Красномовним підтвердженням цієї сентенції може бути концепт «плідного полум'я» (“fruitful flame”) з гербертівської поезії *The Sonne: How neatly doe we give one onely name // To parents issue and the sunnes bright starre! // A sonne is light and fruit; a fruitfull flame // Chasing the father's dimnesse, carri'd farre // From the first man in th' East, to fresh and new // Western discov'ries of posteritie* [22, с. 173].

Каламбурне введення у твір майже однакових фонетично, проте різних за семантикою лексем – *SONNE* і *SUNNE* – створює необхідний ефект занурення в атмосферу вірша. Герберт демонструє, що у контексті заданої проблематики ці слова можуть збігатися за значенням, адже сонячне світло необхідне для процвітання природи, як і для продовження роду необхідні спадкоємці чоловічої статі

(сини). Втім, надалі стає очевидним, що чільне місце у поезії метафізика відводиться одному-єдиному синові – синові Божому (The Sonne of Man).

Думка про те, що зі смертю останнього чоловіка у родині припиняється історія цілого роду, дотична до ідеї всепоглинаючої смерті, ставлення до якої барокових авторів може бути перехідною ланкою до теми віри – ключової константи барокової літератури загалом та метафізичної поезії зокрема. Спокійне прийняття невідворотності смерті, усвідомлення минулості людської істоти приводить до розуміння смерті як трагічного, але цілком закономірного кінця земного існування віруючих. Подібне ставлення до смерті асоціюється з відчуттям резигнації, смирення, перегляду власних аксіологічних і світоглядних установок. Скажімо, Генрі Воен (Henry Vaughan, 1621–1695) у вірші *They Are All Gone into the World of Light* надає вабливої загадковості «чарівній смерті» (Dear, beauteous Death!), таємниці якої незбагненні для живих: *What mysteries doe lie beyond thy dust // Could man outlook that mark!* [19, с. 216].

Вживання метафізиком лексеми *BEYOND* у цьому контексті здається надзвичайно влучним, адже, окрім свого прийменникового значення – поза, по той бік, за межами, – вона може використовуватися як іменник: *потойбіччя*, або *загробне життя*, що актуалізує ідею минулості й смертності всього суцього й людського ества, перехідності земного існування.

Не менш метафорично над догмою потойбічного життя розмірковує Дж. Герберт у сповненій піднесеної риторики поезії *Life*, де автор витончено проводить паралелі між власним буттям та коротким віком зірваних квітів, що спочатку дивують погляд своєю красою і дарують чарівний аромат, а після висихання (*букв.* смерті) можуть слугувати ліками: *Farewell, deare flow'rs; sweetly your time ye spent, // Fit while ye lived, for smell or ornament, // And after death for cures. // I follow straight, without complaints or grief; // Since if my scent be good, I care not if // It be as short as yours* [22, с. 95].

Іманентна присутність релігійної складової частини у бароковій літературі може також бути виявом звернення тогочасних митців до окремих положень античної філософської думки. Переосмислюючи їх у напрямі християнської догматики, барокові поети прагнули драматичного увиразнення у художньому тексті ідей стародавніх мислителів, що може бути, як пише Д.І. Чижевський, спробою бароко «з'єднати античність з християнством» [12, с. 249]. Власне, трактування теми *ЖИТТЯ/СМЕРТЬ*, що неодмінно трансформується у тему *ЧАС/СМЕРТЬ*, домінантою для якої постає ідея смертності всього суцього на противагу «вічному життю», підкреслює «динамізм» бароко [Ibid.]. Експерименти англійських метафізиків із

цими категоріями можна розглядати як поетичні новації, на чому особливо наголошував Г. Воллер, коментуючи взаємодію тимчасового й вічного у творчості, зокрема, Дж. Донна, у поезіях якого час може несподівано призупинятися, а мить подовжуватися, вічне й минуле нерозривно пов'язані [23].

Втім, не лише у доннівських пасажах філігранно поєднувалися два виміри. Ще однією вдаюю поетичною ілюстрацією вищезазначеного представляється апокаліптична поезія Г. Воена *The World*, лаконічна назва якої водночас виявляється змістовно амбівалентною, оскільки об'єктивізує двоїсте сприйняття світу: земного, тут і зараз, та майбутнього, позачасового, вічного. Тут вічність постає символічним колом чистого нескінченного світла, у якому все спокійно (*I saw Eternity the other night, // Like a great Ring of pure and endless light, // All calm, as it was bright*), а години, дні, роки, тобто час, зображуються вертлявою тінню, у яку занурено світ (*Time in hours, days, years, // Driv'n by the spheres // Like a vast shadow mov'd; in which the world // And all her train were hurl'd*) [19, с. 176]. Дуже показово, що образ світла, який досить часто з'являється у збірці Г. Воена *Silex Scintillans*, є важливим елементом поетичної системи метафізика, оскільки пов'язується у його свідомості з *трансцендентним світом*, а в метафізичному вимірі може трактуватись як *еманація форм буття*.

Насамперед цьому сприяло поширення античних і середньовічних уявлень про світло як першофеномен світу, що об'єднує у своїй природі протилежні начала й від початку пов'язується з поняттями порядку, числа, отже, з розумом, істиною, словом (згадаємо, зокрема, теологічні праці М. Кузанського). У цьому вияві світло постає певним посередником, що скріплює в онтологічну єдність тілесне й духовне, чуттєве й розумове, матеріальне й ідеальне, земне й небесне. Вважається, що метафізика світла ґрунтується, з одного боку, на платонівській ідеї уподібнення статусу Блага у розумовій сфері положенням Сонця у царині чуттєвого, на вченні про космічний «стовп світла», а з іншого боку, на біблійних постулатах про світло як перше після створення Неба і Землі творіння Бога (Бт. 1: 3–5), який і Сам є «світлом, що у ньому немає жодної темряви» (1 Ів. 1:5), про ототожнення світла з «усім, що явним стає» (Єф. 5:13), на переконаннях про Господа як «Єдиного, хто має безсмертя і живе у неприступному світлі» (1 Тим. 6:16). Природне світло як універсальна сутність всього являє собою певну межу між тілесним світом і так званім світом чистих форм, у якому існує власне «розумне» світло, що постає одночасно і світлом буття, і світлом прекрасного, і світлом розуміння, осяюючи думки людей божественними істинами [13].

Природне світло, що зумовлює початок і кінець буття, і яким саме захоплюється Г. Воен у межах метафізичної поезії, визначає ієрархічну структуру світобудови і спосіб мислення, що, власне, робить цей світ доступним для інтелектуального споглядання. До того ж світло символізує знання про безмежність світу й Вищі закони буття.

Неприборкане прагнення людини XVII ст. до знань Абсолюту цілком узгоджується з концепцією богонатхненності поетичної творчості, що походить ще з ідей Платона. Поширення подібних уявлень у ренесансному культурному просторі, зокрема серед елізаветинців, на думку дослідників, було зумовлене, з одного боку, певними соціокультурними тенденціями (абсолютизація Священного Писання, актуалізація духовно-ціннісних орієнтирів, ідеологічна християнізація поетики), а з іншого боку, бажанням англійських теоретиків та практиків поетичного жанру протиставити своє ремесло пуританським сентенціям про диявольську природу поезії [11, с. 85].

В епоху бароко актуалізація ідеї божественного походження поезії відбувається зі значними трансформаціями. Якщо ренесансна філософська антропологія ставила людину-митця та її здатність творити на один рівень з Божественним натхненням, сприяючи формуванню нової теорії поетичної творчості, то у бароковій світоглядній парадигмі людина загалом та поет зокрема позбавляється права бути вінцем усіх речей і постає лише провідником Божественної волі, творячи у межах того, що отримує від Вищих сил. Вперше своє наукове обґрунтування ця концепція знайшла у працях М.К. Сарбевського, який був відданий ідеї Бога як першопричини й головної мети земного існування. Він наголошував на тому, що відносини Всевишнього й поета-творця ієрархічні, а «поезія за своїми функціями найбільше наближена до найдосконалішого зі всіх актів – акту творіння, яке, власне, і є Бог», «першопричина поезії» [8, с. 121–122]. Учений визнавав і те, що справжній поет, аби творити «з нічого», лише силою думки й слова діставати речі з небуття, має володіти енциклопедичними знаннями з різних галузей людської діяльності, зокрема з наукового апарату філософії, астрономії, теології, математики, фізики, історії і навіть магії, що дорівнювало б сумі його знань про світоустрій. Такі погляди якнайповніше втілювалися у бароковій метафізичній ліриці, творці якої сповідували інтелектуальне бачення світу [3, с. 118], кодифіковане у поетичних творах.

Дж. Герберта, як і більшість митців того часу, також захоплювала ідея богонатхненності поезії, наслідування Творця у власних віршах, що у його «Храмі» (The Temple) виражається, зокрема, через звернення до емблематичного методу письма,

адже навколишній світ являє собою систему образів, Божественних символів, пізнання яких визначає сутність поетичної творчості [1, с. 48].

Такий вектор домінує у поезіях Дж. Герберта, надаючи їм певної «монохромності» [5, с. 128] – виняткової зорієнтованості на релігійні почуття, стосунки людини зі Всевишнім. Проте ця «монохромність» жодним чином не знебарвлює і не уодноманітнює поетичні пасажі метафізика. Навпаки, вона постає тим дивовижним тлом, на якому увиразнюється духовний досвід автора у його тісному зв'язку з християнською думкою того часу.

Часом духовні пошуки й моральні гризоти у гербертівському «Храмі» набувають крайнього кризового звучання, виливаючись у болісне розчарування земним буттям, відчуття богопокинутості, стражденності й безсилля на межі з гнівом (The Collar): I struck the board, and cry'd, 'No more; // I will abroad.' // What, shall I ever sigh and pine? // My lines and life are free; free as the road, // Loose as the winde, as large as store. // Shall I be still in suit? [22, с. 157].

Очевидно, поет усвідомлює власну недосконалість, відчуває хаотичність та безладність довколишньої реальності. Намаганнями глибоко проникнути у світ суперечливих почуттів, хаос людського буття Дж. Герберт досягає психологізму й драматизму власних творів [4, с. 153]. Майстерно демонструючи увесь жах і безвихідь маленької людини, залишеної напризволяще Ним, поет висловлює надію на порятунок, надію на спасіння «заблудлої душі», звертаючись до Небес (Deniall): When my devotions could not pierce // Thy silent ears, // Then was my heart broken, as was my verse; // My breast was full of fears // And disorder; // My bent thoughts, like a brittle bow, // Did flie asunder; // Each took his way; some would to pleasures go, // Some to the wars and thunder // Of alarms // <...> // Therefore my soul lay out of sight, // Untun'd, unstrung; // My feeble spirit, unable to look right, // Like a nipt blossome, hung // Discontented. // O, cheer and tune my heartless breast, // Deferre no time; // That so Thy favours granting my request, // They and my minde may chime, // And mend my ryme [22, с. 80].

Буває, що часом у містичному одкровенні два світи – земний і небесний – майже ототожнюються, як у воєнівському They Are All Gone into the World of Light. Жорстока реальність земного буття змушує поета спрямовувати погляд до неба, намагаючись вловити відчуття потойбічності, що чекає на кожного у кінці шляху (Either disperse these mists, which blot and fill // My perspective still as they pass, // Or else remove me hence unto that hill, // Where I shall need no glass). Тут художніх контурів набуває традиційний християнський контраст між земним життям та кращим «іншим» світом, що пов'язуються у людини тогочася лише пам'яттю про померлих: They are all gone into the world of

light! // And I alone sit ling'ring here; // Their very memory is fair and bright, // And my sad thoughts doth clear. // It glows and glitters in my cloudy breast, // Like stars upon some gloomy grove, // Or those faint beams in which this hill is drest, // After the sun's remove [19, с. 215].

Подібна риторика увиразнює складні взаємовідносини між релігійною та суто метафізичною лірикою, які даються взнаки на всіх рівнях художнього освоєння дійсності. Так, навряд чи можна назвати релігійним автором Р. Крешоу, одного з найталановитіших метафізиків другого покоління, оскільки звернення до біблійної образності і християнських мотивів не може свідчити лише про релігійну орієнтацію поета. Його *A Hymne of The Nativity*, структура якого подібна до християнських антифонів [6, с. 31], демонструє умовність меж між релігійним та власне метафізичним.

Зрештою, соціокультурний контекст епохи, теократизація суспільного мислення зумовлюють специфіку створення й подання поетичного матеріалу. Глибокодумні міркування метафізиків про безраднісність і конечність земного існування, перехід у інший вимір, оспівування трансперсонального досвіду [15, с. 375] вкорінені у пасажах літераторів «метафізичної школи», як і уявлення про божественну природу поетичної творчості, яка є чи не єдиним способом наближення до Абсолюту.

Висновки. Актуалізація світоглядних та естетичних установок англійських метафізиків відбувається у тісному зв'язку з філософсько-теологіч-

ними принципами епохи бароко, експлікованими у поетикальній картині світу. Християнський догматизм виявляє себе на різних рівнях художнього освоєння дійсності, зокрема імагологічному, створюючи основу для вписування у тканину вірша власних уявлень про сакральні витоки світоустрою.

Релігійне як особлива категорія постає тією призмою, крізь яку заломлюються, аналізуються й сприймаються всі аспекти людського буття. Абсолютизація Священного Писання, ідеологічна християнізація поезики приводять до трансформації творчої свідомості не лише метафізиків, але й інших барокових митців. Втім, літератори «метафізичної школи» (особливо перше покоління) свідомо присвячують своє життя пошукам духовних істин та відповідних художніх форм для їх вираження, вбачаючи у поезії насамперед засіб пізнання й прославляння Бога.

Спроби вкотре окреслити межі суто релігійної лірики та метафізичної поезії демонструють їх певну умовність у тому сенсі, що автори «метафізичної школи», зокрема Дж. Донн, Дж. Герберт, Г. Воєн, децю менше Р. Крешоу, були настільки занурені у теологічний контекст епохи, що поезитизація власного духовного досвіду неодмінно поставала єдиним і нероздільним планом з їхнім особливим метафізичним світовідчуттям. Все це сприяло створенню універсальної образності, у якій поєднуються предмети, типи мислення, засоби й результати пізнання навколишньої дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безруков А.В. Емблематизм в ейдологічному вимірі метафізичної поезії: алегоричне зображення дійсності vs енігматичне кодування буття. *Південний архів (філологічні науки)*. 2020. Вип. LXXXII. С. 46–51. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-82-7>.
2. Безруков А.В. Поезія англійських метафізиків XVII ст.: історія наукового осмислення феномена та сучасні студії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 33. Т. 1. С. 76–80.
3. Безруков А.В. Риторичні витоки метафізичної поезії й особливості її формування в англійській літературі XVII століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Вип. 12. С. 118–121.
4. Безруков А.В. Становлення метафізичної традиції в Англії: релігійно-етичні мотиви лірики Джорджа Герберта. *Англїстика та американїстика*. 2015. Вип. 12. С. 150–156.
5. Зуєнко М.О. Міфопоетичні парадигми в англійській бароковій літературі (системно-функціональний та поетикальний аспекти) : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн». Дніпро, 2021. 431 с.
6. Иконникова Е.А. Типология метафизического в поэзии (на материале английской и русской литературы) : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : 10.01.08 «Теория литературы. Текстология». Москва, 2002. 51 с.
7. Половинкина О.И. «Метафизическая поэзия» и «метафизический стиль»: проблема терминологического переноса. *Филологическая регионалистика*. 2009. № 1/2. С. 114–117.
8. Сазонова Л.И. Литературная культура России. Раннее Новое время. Москва : Языки славянских культур, 2006. 896 с.
9. Седакова О.А. Редкая независимость. *Бродский глазами современников* / В.П. Полухина. Санкт-Петербург : Звезда, 1997. С. 217–232.
10. Ткач Б.В. Релігійна лірика: питання термінологічної ідентифікації. *Науковий вісник Чернівецького*

університету. Романо-слов'янський дискурс. 2013. Вип. 678. С. 94–97.

11. Торкут Н.М. Проблеми генези і структурування жанрової системи англійської прози пізнього Ренесансу (малі епічні форми та «література факту»). Запоріжжя : ЗДУ, 2000. 406 с.
12. Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1956. 511 с.
13. Шишков А.М. Метафізика света. *Новая философская энциклопедия*. Институт философии РАН, 2018. URL: <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/document/HASH523b1a8b5f21f84a7bc452>.
14. Яковина О.П. Культурологічні особливості українських метафізичних пошуків XVII ст. *Культурологічна думка*. 2011. № 3. С. 120–126.
15. Bezrukov A. Transformation and Interpretation of Gender Concepts in Metaphysical Dimension: From Contemplative Worldview to Transpersonal Experience. *Humanities & Social Sciences Reviews*. 2020. Vol. 8. No. 4. P. 373–381. DOI: <https://doi.org/10.18510/hssr.2020.8437>.
16. George Herbert's Pastoral: New Essays on the Poet and Priest of Bemerton / ed. C. Hodgkins. Newark : University of Delaware Press, 2010. 312 p.
17. North J.B. A History of the Church: From Pentecost to Present. 7th ed. Joplin, Missouri : College Press Publishing Company, Inc., 1991. 587 p.
18. Ryrie A. Protestants: The Faith that Made the Modern World. New York : Penguin Books, 2018. 528 p.
19. Silex Scintillans by Henry Vaughan "Silurist" / introd. W.A. Lewis-Bettany. London : Blackie and Son, 1905. 400 p.
20. Tate A. Essays of Four Decades. 3rd ed. Isi Books, 1999. 640 p.
21. The Faber Book of Religious Verse / ed. H. Gardner. London : Faber & Faber, 1972. 377 p.
22. The Poems of George Herbert / ed. A. Waugh. London : Oxford University Press, 1907. 330 p.
23. Waller G. F. English Poetry of the Sixteenth Century. 2nd ed. London : Routledge, 1994. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315844671>.
24. White H.C. The Metaphysical Poets: A Study in Religious Experience. New York : Collier Books ; London : Collier-MacMillan Ltd., 1966. 414 p.

REFERENCES

1. Bezrukov, A.V. (2020). Emblematicizm v eidolohichnomu vymiri metafizychnoi poezii: alehorychne zobrazhennia diisnosti vs enihmatychno koduvannia buttia [Emblems in eidology of metaphysical poetry: Allegorical representation of reality vs mysterious signs of life]. *Southern Archive (Philological Sciences)*, LXXXII, 46–51. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-82-7>. [in Ukrainian]
2. Bezrukov, A.V. (2018). Poeziia anhliiskykh metafizykyv XVII st.: istoriia naukovoho osmyslennia fenomenu ta suchasni studii [The 17th century English metaphysical poetry: The history of scientific perception of the phenomenon and current status]. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 33 (1), 76–80. [in Ukrainian]
3. Bezrukov, A.V. (2014). Rytorychni vytyky metafizychnoi poezii y osoblyvosti yii formuvannia v anhliiskii literaturi XVII stolittia [Rhetorical background of metaphysical poetry and features of its formation in the 17th-century English literature]. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 12, 118–121. [in Ukrainian]
4. Bezrukov, A.V. (2015). Stanovlennia metafizychnoi tradytsii v Anhlii: relihiino-etychni motyvy liryky Dzhordzha Herberta [Evolution of the English metaphysical tradition: Religious and ethical patterns of George Herbert's poetry]. *English and American studies*, 12, 150–156. [in Ukrainian]
5. Zuienko M.O. *Mifopoetychni paradyhmy v anhliiskii barokovii literaturi (systemno-funktsionalnyi ta poetykalnyi aspekty)* [Mythopoeic paradigms of the English Baroque literature (Systemic functional and poetic aspects)]: dys. ... d-ra filol. nauk : 10.01.04 [in Ukrainian]
6. Ikonnikova, E.A. (2002). *Tipologiya metafizicheskogo v poezii (na materiale angliyskoy i russkoy literatury)* [Typology of the metaphysical in poetry (based on English and Russian literature)]: avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: 10.01.08. [in Russian]
7. Polovinkina, O.I. (2009). "Metafizicheskaya poeziya" i "metafizicheskiy stil": problem terminologicheskogo perenosy ["Metaphysical poetry" and "metaphysical style": the problem of terminology]. *Philological Regional Science*, 1/2, 114–117. [in Russian]
8. Sazonova, L.I. (2006). *Literaturnaya kultura Rossii. Ranneye Novoye vremya* [Literary culture of Russia. Early Modern period]. LRC Publishing House. [in Russian]
9. Sedakova, O.A. (1997). Redkaya nezavisimost [Rare independence]. In V. P. Polukhina (Ed.), *Brodskiy glazami sovremennikov* [Brotsky as viewed by his contemporaries] (pp. 217–232). Zvezda Publishing. [in Russian]
10. Tkach B.V. (2013). Relihiina liryka: pytannia terminolohichnoi identyfikatsii [Religious lyric poetry:

- terminological determination]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Romano-Slavic Discourse*, 678, 94–97. [in Ukrainian]
11. Torkut, N.M. (2000). *Problemy genezy i strukturuvannia zhanrovoi systemy anhliiskoi prozy piznoho Renesansu (mali epichni formy ta «literatura faktu»)* [Problems of genesis and structuring of the genre system of English prose in the late Renaissance (little epic and literature of fact)]. ZDU. [in Ukrainian]
 12. Chyzhevskiy, D.I. (1956). *Istoriia ukrainskoi literatury (vid pochatkiv do doby realizmu)* [History of Ukrainian literature (from the beginning to realism)]. Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the US. [in Ukrainian]
 13. Shishkov, A.M. (2018). *Metafizika sveta [The metaphysics of light]*. New Encyclopedia of Philosophy. <https://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/document/HASH523b1a8b5f21f84a7bc452>. [in Russian]
 14. Yakovyna, O.P. (2011). Kulturolohichni osoblyvosti ukrainskykh metafizychnykh poshukiv XVII st. [Cultural context in the formation of the 16th century metaphysical poetry in Ukraine]. *The Culturology Ideas*, 3, 120–126. [in Ukrainian]
 15. Bezrukov, A. (2020). Transformation and Interpretation of Gender Concepts in Metaphysical Dimension: From Contemplative Worldview to Transpersonal Experience. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 8 (4), 373–381. <https://doi.org/10.18510/hssr.2020.8437>.
 16. Hodgkins, C. (Ed.). (2010). *George Herbert's pastoral: New essays on the poet and priest of Bemerton*. University of Delaware Press.
 17. North, J.B. (1991). *A history of the Church from Pentecost to present* (7th ed.). College Press Publishing Company, Inc.
 18. Ryrie, A. (2018). *Protestants: The faith that made the modern world*. Penguin Books.
 19. Lewis-Bettany, W.A. (Ed.). (1905). *Silex Scintillans by Henry Vaughan "Silurist"*. Blackie and Son.
 20. Tate, A. (1999). *Essays of four decades* (3rd ed.). Isi Books.
 21. Gardner, H. (Ed.). (1972). *The Faber book of religious verse*. Faber & Faber.
 22. Waugh, A. (Ed.). (1907). *The poems of George Herbert*. Oxford University Press.
 23. Waller, G.F. (1994). *English poetry of the sixteenth century* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315844671>.
 24. White, H.C. (1966). *The metaphysical poets: A study in religious experience*. Collier-MacMillan Ltd.